

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

PERSPECTIVA

LEGNICKIE STUDIA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNE

Rok XXII 2023 nr 2 (43) s. 181-192

Ks. ADAM SZPOTAŃSKI*

SPRAWA OBIEKTOWA KRYPTONIM „MISJONARKI”. ŻEŃSKIE ZGROMADZENIA ZAKONNE W POWIECIE ŚWIDNICKIM 1947-1954

THE CASE WITH THE CODENAME “MISSIONARIES”. FEMALE RELIGIOUS CONGREGATIONS IN THE ŚWIDNICA DISTRICT 1947-1954

Abstrakt: The Church in the People’s Republic of Poland (PRL) experienced persecution on various fronts. One element of the communists’ struggle against the Church was an attempt to infiltrate religious congregations. According to received guidelines, the district-level state security authorities conducted operational activities within their respective territories.

Keywords: Nuns, Church in the times of communism, PRL.

Aparat bezpieczeństwa państwa uznawał, że w procesie inwigilacji i podporządkowania Kościoła ważnym środowiskiem są zgromadzenia zakonne. Należało więc dość dokładnie rozpoznać zakres działalności zakonów, ich powiązania i zależności organizacyjne oraz jurydyczne. Istotna była nie tylko sama charakterystyka zgromadzenia czy opis bieżącej działalności, ale również stosunek do ówczesnego ustroju oraz majątek, jakim dany zakon dysponował, szczególnie na terenie Ziemi Zachodnich i Północnych. Z jednej strony mienie zajmowane przez zakonny uznawano za poniemieckie (choć dane zgromadzenie było właścicielem konkretnych

---

*Ks. Adam Szpotański – prezbiter diecezji legnickiej; doktor (historia Kościoła); pracownik naukowy Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN we Wrocławiu; ORCID 0000-0003-3861-2304; e-mail: adam.szpotanski@ipn.gov.pl.

nieruchomości jeszcze przed wybuchem II wojny światowej), a z drugiej – dobrami tymi mogły dysponować zakonnice m.in. autochtonicznego pochodzenia. Kolejnym argumentem komunistów za usunięciem sióstr była ich rewizjonistyczna aktywność, stosowanie przemocy (fizycznej i psychicznej) wobec wychowanków i podopiecznych. Oczywiście, odpowiadało to jak najbardziej ówczesnej polityce i decyzji władz świeckich wobec zgromadzeń zakonnych.

W materiałach zachowanych w Instytucie Pamięci Narodowej możemy odnaleźć wiele przykładów opracowań dotyczących konkretnego zgromadzenia w poszczególnych powiatach. Opracowania te zawierały wspomnianą już charakterystykę, wykazy zakonnic wraz z podstawowymi informacjami o nich, opisy majątków, donosy agenturalne, sprawozdania z przeprowadzonej akcji X-2, streszczenia spraw karnych kierowanych przeciw konkretnym siostrom, korespondencję kierowaną do sióstr itd.

Poniższa prezentacja tekstów źródłowych ma na celu pokazanie, jakiego typu informacje były zbierane wobec sióstr zakonnych oraz jakie działania represyjne planowano, a następnie realizowano wobec osób konsekrowanych.

Poniższe dokumenty zaprezentowane zostały w takiej kolejności, w jakiej znajdują się w jednostce: AIPN Wr 032/231 (stara sygnatura 2505/IV). Jednostka zawiera 109 kart, kolejność numerowania była zmieniana, co mogło być spowodowane wieloma czynnikami, np. przeniesieniem dokumentów z innej jednostki. Archiwalia stanowią własność Instytut Pamięci Narodowej, które jako twórcę akt tej jednostki wskazało Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych we Wrocławiu [1945] 1983-1990.

- Dokument nr 1 – Rozpoznanie własności majątkowych sióstr zakonnych.
- Dokument nr 2 – Przykład planu działań bezpieczeństwa wymierzonych w siostry zakonne (wybrane fragmenty).
- Dokument nr 3 – Jeden z donosów agenturalny złożony na zakonnice.
- Dokument nr 4 – Fragmenty streszczenia sprawy skierowanej przeciw zakonnicom o stosowanie przemocy wobec osób nieletnich.
- Dokument nr 5 – Przykład typu informacji gromadzonych wobec sióstr zakonnych.

Dokument nr 1¹

Świdnica, dnia 19.08.1954 r.

Ścisłe tajne!

Do
Naczelnika Wydz. XI-go W.U.B.P.
we Wrocławiu

W odpowiedzi na pismo z dnia 11.08.1954 roku l.dz. TB-1904/54 dot. zakonów żeńsko-męskich podajemy co następuje:

Na terenie naszego powiatu jest pięć Zgromadzeń Zakonnic Żeńskich zamieszkałych:

1. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek – 17 osób zamieszkałych w Świdnicy przy ul. Marksa 19. Dom ten jest własnością wg. hipoteki Sióstr Urszulanek w Świdnicy. Budynek ten jest połączony z Nr 17, który to również jest własnością wym. sióstr liczący 40-ci pokoi, obecnie wydzierżawiony Spółdzielni Inwalidów w Świdnicy, w którym to w/w Spółdzielnia ma warsztaty szewskie, biura oraz warsztaty krawieckie. Z drugiej strony połączony z kościołem parafialnym św. Józefa, który również jest własnością wym. Sióstr, a oddany do użytku parafian. Na przeciwległej stronie budynków w podwórzu mieszczą się dwa małe budynki, które są również ich własnością; w jednym z tych budynków zamieszkuje ksiądz parafii św. Józefa proboszcz RZECZKOWSKI. Drugi budynek jest użytkowany przez siostry zakonne i wykorzystywany jako magazyn, oraz w w/w podwórzu znajdują się garaże itp. Sam budynek Nr 19 liczy 30 pokoi różnej wielkości, korytarz, dwie klatki schodowe prowadzące na piętro, w tym jedna okratowana zamknięciem, łącząca przejściem do kłauzury, druga zaś łączy przejście do sali ogólnej i pokoi zamieszkałych przez lokatorów. Ponadto budynek ten posiada trzy sale przydatne do zbiorowego zamieszkania w ogólnej powierzchni 383 m² i posiada urządzenia jak kuchnia, pralnia i łazienka oraz piwnica z podręcznym magazynem. Niezależnie od powyższego w/w Siostry posiadają jeszcze budynki mieszkalne, w których zamieszkują lokatorzy, od których pobierają czynsz, a to jest budynek w Świdnicy przy ul. Marksa 23 liczący 21 pokoi. Budynek przy Marksa Nr 29 liczy 18 pokoi, budynek przy ul. Żeromskiego Nr 13 liczy 12 pokoi, budynek przy ul. B. Chrobrego Nr 1 liczący 18 pokoi. Budynki Nr 23, Nr 21, Nr 29, Nr 13, Nr 12 i Nr 1 mogą być wykorzystane do zamieszkania mieszkańców Świdnicy, gdyż do obecnej chwili i tak w/w budynki zamieszkują lokatorzy, którzy płacą czynsz siostronom zakonnym.

---

¹ Pismo kpt. Adam Kulberga do Naczelnika Wydz. XI-go WBUP we Wrocławiu. Świdnica, 19 IX 1954 r., k. 4-6.

Budynek Nr 17, który to do obecnej chwili dzierżawi Spółdzielnia Inwalidów w Świdnicy może być wykorzystany do produkcji oraz na biura. Budynek Nr 19 przy ul. Marksa może być wykorzystany na Dom Dziecka lub Przedszkole, względnie szkołę z internatem, ponieważ po wyzwoleniu była w wym. budynku prowadzona szkoła gastronomiczna przez siostry Urszulanki, które zostały przeniesione do Wałbrzycha.

W tym samym budynku Nr 19 zamieszkuje 7 sióstr zakonnych „Prezentelek”, które prowadzą przedszkole „Caritas” i są na etacie Przedszkola. Natomiast siostry Urszulanki zawodowo nie pracują nigdzie – żyją z pobierania czynszu od lokatorów zamieszkałych w ich budynkach i czynsz pobierają od Spółdzielni Inwalidów, która im płaci miesięcznie 2 025 zł oraz prowadzą internat, z którego korzysta ludność miejska w Świdnicy.

Bocznica kolejowa znajdująca się przy stacji kolejowej w Świdnicy jest położona na ok. 300 metrów od budynków zamieszkałych przez siostry Urszulanki.

2. Zgromadzenie sióstr zakonnych Elżbietanek zamieszkałych w Świdnicy przy ul. Westerplatte Nr 24/26.

W w/w budynku zamieszkuje 36 sióstr Elżbietanek. W/w siostry są zatrudnione w Szpitalu Miejskim w Świdnicy za wyjątkiem jednej siostry, która jest niezdolna do pracy. Obiekt, w którym zamieszkują zakonnice jest pod administracją Szpitala Miejskiego w Świdnicy i zakonnice podporządkowane są lokalnym warunkom Szpitala. Właścicielem hipotecznym jest – Katolickie Stowarzyszenie Dobroczynności pod wezwaniem św. Elżbiety we Wrocławiu. W budynku tym mieści się Szpital Miejski, w którym zakonnice zajmują następujące pomieszczenia: na parterze 4 pokoje, na drugim i trzecim piętrze 17-cie pokoi + kaplica publiczna oraz trzy pokoje w sąsiednim budynku tegoż kompleksu, gdzie zajmuje je kapelan nieetatowy Szpitala obsługujący kaplicę zakonnik pod wezwaniem św. Franciszka. Budynek ten nadaje się i może być wykorzystywany przez Szpital.

Bocznica kolejowa znajduje się przy stacji kolejowej w Świdnicy jest położona ok. 1,5 km od budynków zamieszkałych przez S.S. Elżbietanki.

3. Zgromadzenie Sióstr Zmartwychwstania wynosi 9 osób zamieszkałych w Świebodzicach przy ul. Dubois 8, obiekt w którym zamieszkują w/w siostry jest to budynek główny liczący 16 pokoi, w tym 8 stanowią klauzulę i jedna kaplica, pozostałe 7 jest wykorzystywane do prowadzenia przedszkola „Caritas”, które to prowadzą w/w siostry. Własnością hipoteczną jest Miejskiej Rady Narodowej w Świebodzicach, gdyż w roku 1878 przez zakonnice Marię von Kramt był ofiarowany na przedszkole. Budynek ten może być wykorzystywany na przedszkole, gdyż w czasie okupacji i do obecnej chwili w w/w budynku jest prowadzone przedszkole „Caritas”. Siostry zakonne utrzymują się z pracy w „Caritasie”.

Bocznica kolejowa mieszcząca się przy stacji kolejowej położona jest w odległości ok. 1 km od budynków zamieszkałych przez S.S. Zmartwychwstania.

4. Zgromadzenie zakonne SS de Notre Dame – dom macierzysty i prowincjonalny w Opolu ul. Mały Rynek Nr 5 zamieszkałe w Świebodzicach przy ul. Mickiewicza Nr 8. Budynek jest własnością hipoteczną Fundacji pod wezwaniem św. Augustyna /ST. Augustynus Siftung in Breslau IX/ Fundator Mucke Reinhold i wspólnicy. Obecnie w tym budynku zamieszkują w/w siostry, które prowadzą Dom Dziecka pod Zarządem „Caritas” i mają pod opieką dzieci w ilościach 52, od lat 7-18 (sieroty). Budynek ten jest murowany, typ zamkowy (pałac) liczący 36 pomieszczenia. Pozostałe pokoje tj. klauzura, świetlica, kuchnie + magazyn. Zgromadzenie to liczy 18 osób, lecz z tego w Przedszkolu jest zatrudnione 9, pozostałe pracują na roli, gdyż posiada ziemie o powierzchni 4 ha 19 arów, z tego się utrzymuje oraz prowadzą hodowlę drobiu, świń itd. Budynek ten jest położony w odosobnieniu na peryferiach miasta otoczony parkiem, ogród owocowy i warzywny, cieplarnia inspektowa, stajnie, wozownia, kurnik itd. W/w zabudowanie może być wykorzystane na Szpital, względnie Dom Dziecka, gdyż w Świebodzicach znajdują się tam dwa Domy Dziecka nie mają odpowiednich pomieszczeń. Bocznicą kolejową znajduje się przy stacji kolejowej w Świebodzicach jest położona w odległości ok. 800 metrów od budynków zamieszkałych przez SS de Notre Dame.

Opracował: A. Cz.

/-/ Kulberg Adam kpt.

Odbito w 2-ch egz.

egz. Adresat

° a/a

Dokument nr 2²

Zatwierdzam
Szef W.U.B.P.
we Wrocławiu

Ścisłe Tajne
Świdnica, dnia 2.VIII.1952 r.

PLAN OPERATYWNYCH PRZEDSIĘWZIEĆ

Na okres od 1 VIII – 30 X 1952 r.

Po zagadnieniu zakonów żeńskich na terenie powiatu Świdnica.

W wyniku przeprowadzonej kontroli po zagadnieniu zakonów żeńskich stwierdzono, iż brak jest bliższych danych o elemencie z którego rekrutuje się osoby zrzeszone w zgromadzenia zakonnych, jak również brak danych o osobach utrzymujących kontakty ze wspomnianymi zgromadzeniami, co zostało ujawnione w wyniku opracowania charakterystyk tychże zgromadzeń (...) w celu gruntownego rozpoznania i rozpracowania wspomnianych zgromadzeń w najbliższym okresie planuje się następujące przedsięwzięcia:

1. Dla dokładnego ujęcia w rozpracowaniu elementu zakonnego, oraz ustalenie ich wszelkich powiązań i kontaktów na zewnątrz – założyć teczki obiektowe na każde zgromadzenie / oddzielnie celem skontrolowania wszelkich materiałów dotyczących danego zgromadzenia co umożliwi szybsze rozpracowanie ich i prowadzonej przez nich wrogiej działalności. / Instrukcje na złożenie udzieli Delegat W.U.B.P./

Wykona Ref. Pow. Trojanowski Roman do dnia 28.VIII.1952 r.

2. Na siostry zakonne które przybyły z innego terenu na teren tut. Powiatu wysłać pisma do tamtejszego P.U.B.P celem zasięgnięcia opinii i materiałów kompromitujących, oraz sprawdzi wszystkie zakonnice w Wydziale II-gim W.U.B.P. karta E-15. Te które dotychczas nie zostały zarejestrowane, należy zarejestrować „jako zakonnica”.

Wykona Ref. Pow. Trojanowski Roman do dnia 30.IX.1952 r.

3. Wziąć w aktywne rozpracowanie te zgromadzenie które w tej chwili przejawiają najaktywniejszą wrogą działalność – mając na uwadze zgromadzenia SS. Zmartwychwstania Pańskiego, których dom macierzysty znajduje się w Rzymie, a które wrogo odnoszą się do Władz Administracyjnych – oraz te zgromadzenia których silne są kontakty z osobami świeckimi. W rozpracowaniu kierować się na ustalenie środowisk wrogich w których przystąpić do opracowania kandydatów na werbunek.

Wykona Ref. Pow. Trojanowski Roman do dnia 15.IX.1952 r.

---

² Plan operatywnych przedsięwzięć. Świdnica, 2 VIII 1952 r., k. 40-41.

4. Przystąpić do rozpracowania Sióstr zakonnych /autochtonek/ zatrudnionych w Miejskim Szpitalu w Świdnicy mając na uwadze ich kontakty z ludnością autochtoniczną na terenie Miasta i Powiatu Świdnickiego, oraz uprawnienia działalności wrogiej jak, propaganda rewizjonistyczna – szpiegostwo itp. Wytypować w środowiskach tych kandydatów których opracować do wykorzystania operacyjnego.

Wykona Ref. Pow. Trojanowski Roman do dnia 10.X.1952 r.

5. Dla ustalenia i rozpracowania wszystkich kontaktów zakonnicy z klerem i aktywnym katolickim. W porozumieniu z szefem wykorzystać agenturę całego Urzędu mającą dotarcie i możliwości w tym kierunku. W tym celu sporządzić odpowiednie plany dla informatorów z uwzględnieniem co zamierza się uzyskać – w tym wypadku należy zwrócić uwagę na przejawy działalności wrogiej na danym terenie.

Wykona Ref. Pow. Trojanowski Roman do dnia 20.X.1952 r.

6. Niezależnie od niniejszego planu, opracować gruntowane przedsięwzięcia systemowego rozpracowania poszczególnego zgromadzenia, oddzielnie – mając na uwadze te które w chwili obecnej najaktywniejszą prowadzą działalność wrogą (...)

Dokument nr 3³

Źródło:
Ag. SKIBA

ŚCIŚLE TAJNE
Przyjął mjr KNAPP
dn. 15.05.1949 r.

AG. MELDUNEK

Zakonnice w Strzegomiu bardzo nienawidzą żołnierzy Radzieckich i w ogóle ludzi z Rosji. Jedna z zakonnice mówi, że Rosjanie i ich żony powypasali się u nas na naszym chlebie i naszej ziemi, podostawali takie mordy jak świnie. A przyszło to z Rosji głodne i obdarte ale nam wszystko porabowali i teraz tak się wypaśli. Dziwne jest bardzo że klasztor w Strzegomiu jest na polskiej ziemi, a siedzą w nim same Niemki, które są wrogo usposobione do Polski i Zw. Radzieckiego. W klasztorze nie usłyszymy polskiej mowy, tylko niemiecką tak jakby nie było Polski. Przełożona klasztoru wspomaga Niemców przydziałami które są przeznaczone dla sierot, a dzieci żywi jałowymi kartoflami. Ale Polaków biednych to nie wspomóżę.

SIKBA
Szef Wydziału Informacji
10 S. D. Panc.
/-/ KNAPP mjr

---

³ Ag. Meldunek, 15 V 1949 r., k. 66.

Dokument nr 4⁴
(wybrane fragmenty)

Ścisłe tajne!

Świdnica, dnia 5 kwietnia 1950 r.

Do
Szefa Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publ.
we Wrocławiu

Streszczenie sprawy
przeciwko siostronom zakonnym OKONEK Annie i KUBIK Zofii.

Na terenie pow. Świdnica w Strzegomiu znajduje się „Dom Dziecka” – prowadzony przez siostry zakonne „Elżbietanki” w którym przebywa 31 dzieci – sierót w wieku 4-16.

Fundusz na utrzymanie domu siostry otrzymują z Inspektoratu Szkolnego w Świdnicy w wysokości 2.200 zł miesięcznie na jedno dziecko plus mleko w proszku, tłuszcze, tran, mąkę.

Na podstawie posiadanych materiałów ze źródeł „Skiba” i „Droga” w dn. 12. i 13.III.50 r. do Domu Dziecka w Strzegomiu posłano Komisję Kontroli Społecznej przy PRN, która będąc przez dwa dni na miejscu stwierdziła co następuje:

Obiekt w którym znajduje się Dom Dziecka nie jest w ogóle ogrzewany, mimo znajdującego się zapasu węgla. Dzieci po powrocie ze szkoły jedzą obiad w zimnej i brudnej jadalni, na stołach brak nakrycia higienicznego. Uczniowie zajęci różną pracą wyznaczani przez SS. Okonek Annę i Kubik Zofię, nie mają czasu na naukę uczą się dorywczo po kątach sal. Po przeprowadzonej rozmowie z wychowankiem jak wychowanek (...), którzy stwierdzają, że w Domu Dziecka są wykorzystywani przez SS. Okonek i Kubik w sposób następujący: że w/w siostry mają znajomości z miejscowymi i zamiejscowymi bogaczami wiejskimi, do których wychowanków z Domu Dziecka wysyłają na roboty jak: paszenie krów, obrządku w oborach, przy koniach, świniach, przerywając im naukę w szkole a za pracę u chłopów siostry wyżej podane biorą sobie pieniądze, że nie pozwalają im wychodzić na podwórko w celach rozrywkowych a kto wyjdzie to przez w/w siostry są stosowane kary jak odbieranie porcji chleby, bicie po twarzy i kijem względnie zamykanie do brudnego ciasnego ustępu, odżywienie jest bardzo słabe, na śniadanie otrzymują, talerz zupy z mąki na wodzie, na obiad kapuśniak z kartoflami, na pół surowy a czasem

---

⁴ Streszczenie sprawy przeciwko siostronom zakonnym OKONEK Annie i KUBIAK Zofii. Świdnica, 5 IV 1950 r., k. 94.

śledź z kartoflami, że siostry dla siebie prowadzą specjalną kuchnię, jedzą wędliny różne, masło, jajka i mięso, czego wychowankowie nie widzą. Porcje żywności, które otrzymują są niewystarczające, chodzą zawsze głodni a siostry o to się nie troszczą a gdy się który z wychowanków upomina o jedzenie jest bity przez siostrę Okonek i Kubik i wyzywany od wołów ruskich (...).

Dokument nr 5⁵

Świdnica, dnia 29.07.1952 r.

Ścisłe Tajne

WYKAZ

Siostry zakonne pod nazwą Św. Jadwigi na terenie gminy Lutomia Nr 293.

1. Gruszka Maria, Brygida. C. Aleksandra i Brygidy zd. Jokieli ur. 22.2.1893 r. Kalinów pow. Wielkie Strzelce, 4-ry ha. Oraz ojciec posiadał sklep rzeźniczy wykształcenie szkoła podstawowa, zawód pielęgniarza, do zakonu wstąpił w roku 5.I.1918 r. we Wrocławiu, do Świdnicy przybyła z Tomaszowa w roku 1951 r. z pow. Bolesławiec, narodowości i ob. Polskiej, dom macierzysty Wrocław, autochtonka, przełożona zgromadzenia.
2. Adamiec Franciszka, Arnolda, C. Urhanai Jadwiga zd. Kokot ur. 30.9.1888 r. Dobrzeń pow. Opole pochodzenie socjalne chłopskie, 7-ha. wykształcenie szk. podst. Zawód pielęgniarza. Do zakonu wstąpiła 1.I.1914 r. we Wrocławiu, do Świdnicy przybyła z Lorkowic pow. Kąty narodowości i ob. polskie, dom macierzysty ul. Sępa Starzyńskiego, autochtonka.
3. Wach Marta, Arnolda C. Roberta i Karoliny zd. Bidne ur. 10.3.1890 r. Celejowo pow. Kłodzko pochodzenie społeczne chłopskie 4-ry ha. wykształcenie szk. podst. zawód pielęgniarza. Do zakonu wstąpiła 1.II.1911 r. we Wrocławiu do Świdnicy przybyła z Wrocławia 21.I.1917 narodowość niemiecka, ob. nie ustalono, zam. gm. Lutomia, dom macierzysty Wrocław.

Ponadto z terenu gminy Lutomia wybyła jedna siostra zakonna: Kostrzewa Franciszka C. Jana i Pauliny zd. ur. 6.9.1887 r. Tworków pow. Racibórz. Wymieniona wybyła do miejscowości Wojcieszów pow. Złotoryja dnia m-ca listopada 1951 r.

Odbito 2-egz.

I-egz. adr.

I-egz. a.a.

---

⁵ Wykaz siostr zakonnych pod nazwą św. Jadwigi na terenie gminy Lutomia Nr 293. Świdnica, 29 VII 1952 r., k. 101.

* * *

Przedstawione powyżej dokumenty dość wyraźnie wskazują, że działania bezpieczeństwa stosowane wobec sióstr zakonnych miały charakter represyjny i były ukierunkowane na jak najgłębsze rozpracowanie środowiska zakonnego w oparciu o działania o charakterze operacyjnym.

Streszczenie: Kościół w PRL doświadczał prześladowania na wielu płaszczyznach. Jednym z elementów walki komunistów z Kościołem była próba inwigilacji zgromadzeń zakonnych. Zgodnie z otrzymanymi wytycznymi powiatowe organy bezpieczeństwa państwa prowadziły działania operacyjne w obrębie podległego im terytorium.

Słowa kluczowe: siostry zakonne, Kościół w czasach komunizmu, PRL.